

Probleme na koje nailazi arhivska djelatnost i one koji su u svezi s još konstituiraćom državom, obrađuje Matko Kovačević, direktor Državnog arhiva i urednik časopisa u uvodnom članku.

Slobodan Kristić i Zlatan Kulenović u članku *Rad i stradanje arhiva Bosne i Hercegovine u ratnim uvjetima*, osvrću se na program rada Arhiva Republike Bosne i Hercegovine, koji je znatno izmijenjen i prilagođen ratnim uvjetima. Arhiv radi sa znatno smanjenim brojem djelatnika nego prije rata, a osnovna djelatnost je zaštita arhivske i registraturne građe izvan arhiva. Ujedno je nastavljen i rad na sukcesiji arhivske građe bivše SFRJ. U Arhivu je neposredno po proglašenju ratnog stanja formiran Ratni savjet. Arhiv je ujedno, sukladno novim uvjetima, promijenio i svoj pravni status – postao je samostalna upravna organizacija, a stručni tim djelatnika Arhiva i članova Vlade pripremio je prijedlog zakona o arhivskoj djelatnosti i pravilnik o unutarnjoj organizaciji.

O značajnoj djelatnosti na spašavanju arhivske te registraturne građe izvan arhiva, o relativno zadovoljavajućem uspjehu u tome, a treba se sjetiti da su ratom jednako ugroženi prosvjetni, kulturni, vjerski, kao i objekti političke uprave u kojima se nalazila vrijedna dokumentacija, kao i o njenom značenju i vrijednosti nakon rata, izvješćuju S. Hadžimehmedagić, A. Šehović, M. Divčić i E. Hadžimuratović.

Zanimljiv članak *Stradanje Orijentalnog instituta u Sarajevu*, u svom uvodnom dijelu donosi na neki način i valorizaciju arhivske i bibliotečne građe ove znanstvene ustanove, koja je u 42 godine svoga postojanja postala poznata i priznata među orijentalistima cijeloga svijeta. Rukopisna zbirka ovoga Instituta bila je jedna od najbogatijih na Balkanu. Od neprocjenjive vrijednosti za izučavanje povijesti pojedinih mjesta je i zbirka sidžila, kao i knjižnica s preko 10 000 naslova. Cijelo ovo bogatstvo, u kojem su uživale generacije i generacije znanstvenika i zaljubljenika u knjigu i pisanu riječ, nestalo je 17. svibnja 1992. godine. Stručnjaci procjenjuju da je sačuvano oko 1% fonda Instituta.

Zanimljivi su prilozi o životu i arhivskoj građi o Židovima u Bosni i Hercegovini, kao i o izbjeglicama Velike župe Vrhbosna 1942. godine.

Redovite rubrike Glasnika su *Prikazi i ocjene* i *Vijesti*, gdje je objavljeno i pismo podrške Hrvatskog državnog arhiva.

Erna Perak

Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, XXXIII/1994-95, Sarajevo 1995.

Društvo arhivskih radnika Bosne i Hercegovine izdalo je i drugi ratni dvobroj svoga glasnika. Stara koncepcija časopisa prepoznatljiva kroz stalne rubrike i očeki-

vani odabir tema, naročito u rubrici koja nosi naslov *Arhivistika i arhivska služba* i koja bi nas trebala najviše zanimati, nisu mijenjani; ipak, za razliku od prethodnog broja, nekoliko članaka nije izravno posvećeno nekom od pitanja zaštite arhivskog gradiva u ratu.

Izvješća o stanju i aktivnosti pojedinih arhiva u BiH, koja su nedostajala u prošlom broju, možemo naći ovdje. O radu Regionalnog historijskog arhiva Tuzla u razdoblju 1992–1994. piše A. Kožar. Arhiv je radio neprekidno kroz čitavo vrijeme rata, sa smanjenim brojem djelatnika i u ratu prilagođenom opsegu. Zgrada je u dva navrata oštećena gelerima, ali gradivo smješteno u njoj nije stradalo. Daleko složeniji problem jest zaštita registraturnog gradiva o čemu isti autor iscrpnije govori u svome drugom članku u ovom broju ("Neke osobitosti zaštite arhivske građe u nastajanju u uvjetima rata"). Arhiv je u predratnom razdoblju pojačano radio na nadzoru i pružao stručnu pomoć stvarateljima na način kako su to provodili i drugi bosanskohercegovački arhivi: slanjem okružnica, priopćenja, poziva na suradnju itd. Donijeto je i *Uputstvo o zaštiti arhivske građe i registraturnog materijala u ratnim okolnostima*, kojim je pojednostavljena procedura sređivanja i kategorizacije gradiva kako bi se omogućilo da gradivo koje bi se moralo izmjestiti, bude i popisano. Uputstvo je osnaženo naredbama gotovo svih općinskih ratnih predsjedništava na tuzlanskom području. Imatelji su njime obvezani da dostavljaju "potrebne" informacije arhivu i nadležnom općinskom ratnom predsjedništvu. Na pružanju pomoći registraturama povremeno su radili svi stručni radnici, o čemu svjedoči velik broj obilazaka imatelja. Prikupljeni podaci upućuju na to da je u trećoj ratnoj godini "normaliziran" rad registratura: dvije trećine promatranih registratura imale su imenovanu osobu za vođenje registrature. Arhiv je sa svoje strane kao oblik stručne pomoći organizirao savjetovanja i učinio dostupnim potreban radni materijal. Ipak, kako Kožar kaže, uspjeh je ponajviše ovisio o osobnoj odgovornosti i inicijativi nadležnih rukovoditelja i stručnosti osoblja u registraturi. Događalo se da se gradivo izmješta "bez dovoljno reda i stručnosti", da nakon toga bude ostavljeno bez nadzora. Znatna šteta je nastala zbog prenamjene objekata i nedostatka stručnih radnika, dok su stvaranje novih registratura i promjene u ustroju i djelovanju stvaratelja poseban izazov koji će najvećim dijelom morati biti ostavljen za poratno razdoblje. Sve to, vjerojatno i procjena o oštećenju ili uništenju oko 1000 dužnih metara registraturnog gradiva, navodi autora da iznese stanovite rezerve u pogledu učinkovitosti poduzetih mjera, no taj njegov stav može se razumjeti i kao posljedica postavljenog cilja. Naime, dobro djeluje već i sam podatak da je tijekom 1992. godine "izvršen obilazak preko 600 imalaca...", da je održano više tečajeva za djelatnike u registraturama. Arhiv je ostao otvoren za korisnike: godišnje je bilježio i do 2000 posjeta, prikupljao je dokumentaciju o ratnim zbivanjima (oko 500 stranica sjećanja logoraša i prognanika, oko 500 fotografija i 150 video kazeta itd.), organiziran je okrugli stol na temu "Rat

i kultura", a nije prekinut niti posao na sređivanju gradiva. Sve u svemu, slika koju nam nude dva Kožareva priloga govori o prilično intenzivnom djelovanju tuzlanskog arhiva u ratnim uvjetima.

S. Pelić izvještava o radu Arhiva srednje Bosne Travnik. Navodeći probleme s kojima su se radnici arhiva nosili u ratu, a koji su, uz neznatna odstupanja, isti kao i u drugim arhivima u BiH (komunikacijska blokada, osipanje i nedostatak stručnih radnika, uništavanje registraturnog gradiva, nezainteresiranost vlasti itd.), zaključuje kako se arhiv usprkos svemu uspio "dobro konsolidirati, jer svakodnevni posao ... sve više podsjeća na prijeratne godine." Izvješće o radu Arhiva Hercegovine Mostar donosi popis oštećenog gradiva (zgrada je dva puta stradala). Stradalo je više od 10% gradiva: 21 fond u cijelosti i 17 djelomično. Arhiv nema uvida u stanje u registraturama. Početkom rata Regionalni arhiv u Bihaću je sve fondove do 1947. godine smjestio u podrum upravne zgrade. Iako je dio opreme otuđen, gradivo je ostalo sačuvano, ali je izloženo vlazi. Fondovi iz kasnijeg razdoblja smješteni u naselju Kamenica zahtijevaju ponovno sređivanje i premještanje. Arhiv je pružao pomoć značajnijim stvarateljima te novoosnovanim ustanovama i organizacijama. Uputstvom koje je preko Okruga Bihać poslano svim stvarateljima zatraženo je da se ne obavlja izlučivanje dok rat traje. Ne postoji evidencija o stanju u registraturama, ali se zna za slučajeve uništavanja gradiva. Ovim izvješćima pridodano je i izvješće o radu knjižnice Državnog arhiva BiH. Prostorija knjižnice bila je do listopada 1994. dodijeljena službi osiguranja republičkih organa kao smještajni i spremišni prostor. Biblioteka je potom u kratkom roku sređena i osposobljena za korištenje.

U skupini priloga koji se izravno bave ratnim temama S. Hadžimehmedagić, oslanjajući se na zakonske i druge propise, u svom članku obrađuje pitanje zaštite registraturnog i arhivskog gradiva u ratu, D. Šiljak-Ramezić govori o problemima tehničke zaštite, a M. Anders ("Sudbina arhivske građe u Bosni i Hercegovini koja se nalazi i stvara izvan njenih granica") na primjeru dokumenata o izbjeglicama iz BiH u Sloveniji, otvara zanimljivu temu o gradivu o ratu u BiH nastalom djelovanjem stranih i međunarodnih organizacija, ustanova i pojedinaca (poglavito UN-a, UNPROFOR-a i njegovih sastavnica te humanitarnih organizacija). Bit će zanimljivo vidjeti kako će ovakva raspodjela izvora utjecati na buduća istraživanja rata u BiH.

Od ostalih priloga valja istaknuti članak A. Šehović "Zakonska regulativa poslijeratnih modaliteta podržavljene imovine". Autorica je obradila pravne propise i na njima utemeljene postupke transformacije vlasništva pri kraju i nakon II. svjetskog rata, a kratko se osvrnula i na zakone kojima se krajem osamdesetih i devedesetih mijenjaju vlasnički odnosi. Podatke o izvorima za izučavanje povijesti zdravstva u BiH u razdoblju 1850-1965. možemo naći u radu skupine autora. Obradeni su fondovi Državnog arhiva BiH. Ova rubrika "Glasnika" donosi još i

članak A. Šehović o izdavanju zvaničnih isprava na temelju arhivskog gradiva i dva članka F. Kulenovića o primjeni mikrofilma za izradu dijanegativa i načinu procjene broja dokumenata kod tehničke dokumentacije.

U rubrici *Članci i rasprave* S. Sarić i M. Kovačević pišu o djelovanju kulturno-prosvjetnih i sportskih društava u Bugojnu za vrijeme austrijske uprave. S. Sarić na temelju podataka iz arhivskog gradiva donosi nekoliko elemenata za životopis Safvet-bega Bašagića i Ivana A. Miličevića, a F. Biljan svoje priopćenje o trideset godina Međunarodne konferencije "Okrugli stol" izneseno na 30. konferenciji CI-TRA-e u Solunu 1994.

U rubrici *Grada* K. Lovrenović-Zeba objavljuje "Izvještaj o radu glavne podružnice Hrvatskog kulturnog društva Napredak u Zagrebu za vrijeme od njezinog osnutka dne 4. prosinca 1922. pa do 15. lipnja 1923. godine" s kratkim historijatom, E. Hadžimuratović skreće pažnju na gradivo Tehničkog odjeljka pri sreskom načelstvu u Sarajevu (1929–1941), S. Madacki objavljuje molbu za osnivanje Narodnog pozorišta u Sarajevu 1919. godine, a S. Sarić zapisnike odbora za osnivanje kazališta odnosno "pozorišnog odbora" i izvještaj o radu Hrvatskog državnog kazališta u Sarajevu (17. srpnja 1941). Časopis donosi još i nekoliko izvješća o međunarodnoj suradnji, izložbama i objavljenim knjigama, među kojima ističemo knjigu A. Kožara "Arhivistika u teoriji i praksi" i "Radove" Hrvatskog društva za znanost i umjetnost.

U rubrici *Inventari* objavljen je Analitički inventar o osnivanju Narodnog pozorišta u Sarajevu (S. Sarić), Analitički inventar JNA – Komanda garnizona Travnik 1975–1992. (J. Hopić) i bibliografija *Glasnika arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine* 1961–1995. (A. Šapčanin).

Jozo Ivanović